

דברי פתיחה

שלושה תאריכים רצופים מצויינים שלא לטובה לעם ישראל, ואלו הם: ח' ט'-י' בטבת. המאורעות הללו קרו אמנם בתקופות שונות אך רצף התאריכים מסמל בכל זאת שאין אלו ימים טובים לישראל. וכשם שישנם תאריכים טובים שבהם היו דברים טובים כחודש ניסן, כך ישנם ימים בהם קרו מאורעות לא טובים כתשעה באב. כך גם נוהגים לומר: הקריאה מעוררת את הזמן¹, אותם השפעות שהיו בתאריך מסויים חוזרים ובאים לעולם שוב ושוב באותו תאריך כמו יום כיפור שתמיד מתעוררת בו מידת הרחמים והסליחה וחג שבועות שתמיד מתחדשת נתינת התורה. כיוון שבתאריכים אלו התרחשו באורעות שגרמו לצער גדול עלינו למצוא את התיקון שלהם לבל ישובו דברים רעים להתרחש בהם. במאמר זה נביא בעז"ה את סיפור הדברים ונמצא בהם את נקודת ההתחזקות ואף גם את פתח התקווה לעם ישראל.

ח' טבת

יום שנכתבה התורה יוונית- יום תענית צדיקים

כהקדמה למאורע עלינו לציין בקצרה מעט דברי רקע: במהלך כל השנים היו הגויים שונאים את היהודים ומנסים להתנכל להם אך הצרה הגדולה הייתה כאשר התחברו לאותם שונאי ישראל גם שונאי ישראל מבית "פריצי עם ישראל" שעזרו לגויים וכמו שנאמר "מהרסיך ומחריביך ממך ייצאו"².

בתקופה ההיא, בזמן הבית השני, שלט על העולם מלך צעיר מאומה קטנה ונקרא אלכסנדר מוקדון, לאחר מותו נחלקה מלכותו לארבעה חלקים ובמצרים נתמנה למלך תלמי. לפניכם קטע המספר את תהליך כתיבת התורה ביוונית.³

תלמי המוקדוני שלקח את מצרים לאחר מות אלכסנדר, הוכתר לפרעה מלך מצרים ושנים רבות עד זיקנה ושיבה ישב שאנן בהיכלו וניהל בתבונה את ממלכתו. איש פיקח ורודף דעת היה, אישיות סוגונית וסקרנית, השקיע רבות לצבור בספרייתו את כל ספרי החכמה הנמצאים בעולם.

שני חכמים נבונים ונאמנים היו ממונים לחפש בעולם ספרים ולתור אחר חכמות, ויאספו תשעה מאות תשעים וחמשה כולם בדוקים שאינם סתם ספרי שטות והבל, תלמי שמח מאוד אך רצה להשלימם לאלף והממונים אמרו לו שאין עוד ספרים כי כל ספר שלא הביאו סימן שאין בו לימוד וחכמה, אמנם, אם יבקש מחכמי ישראל שיתרגמו לו את התורה ליוונית ישלימו לו בדיוק לאלף והתורה היא חכמה אלוקית שאין כדוגמתה וטוב יהיה שיתנם בראש, כי חשיבותם נעלה על כל ספרים.

¹ רמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ח)

² ישעיהו מט' יז'

³ הקטע מועתק ברובו מתוך חיבור שיראה אור בקרוב בעז"ה ונקרא 'מלך בכוח מלך'

המלך שמח על ההצעה ומיד שלח אגרת לכהן הגדול בבקשה שישלח אליו חכמים שיתרגמו את התורה.

חכמים לא רצו לתרגם את התורה ליוונית ושלחו במקום זה את ספר הישר. ושוב התגלתה רשעותם של הפריצים. כיוון שהסיפור נודע שלחו אותם צוררים אגרת לתלמי ובו הם מודיעים לו שהיהודים משטים בו ושלחו לו ספרים אחרים. כוונתם הרעה הייתה כמובן לעורר את זעמו של תלמי שירע להם, והיה אכן חשש כזה מפני שהיה לתלמי כוח רב ושלטונו איתן. כמעט שצלחה מזימתם לולא פקחותו של תלמי המלך בעצמו.

ובכן, תלמי המלך רצה רק לחקור בחכמה וכיוון ששיכנעו אותו שהתורה אלוקית היא עשה כדבר הבא: הזמין אליו שבעים ושתיים זקנים מהחשובים ביותר והושיבם כל אחד בחדר נפרד וציווה עליהם לכתוב ולתרגם את התורה.

ועתה המתין לראות אם אכן תורת אמת היא, לא תשתנה.

גם כאן מצאו פוקרי ישראל ביקעה להתגדר בה וציפו בשמחה לאיד לראות מה יעשה תלמי כשיגלה שארנבת איננה טהורה ולאשתו קראו ארנבת, אך בדרך נס, הפלא ופלא, כל החכמים חשבו על כך וכתבו כולם כאחד במקום ארנבת 'ואת קלת הרגלים', ברוח הקודש נכתבו דבריהם וכיוונו כאחד, גם שינו כולם וכתבו 'אלוקים ברא בראשית' ולא 'בראשית ברא אלוקים' שלא יטעה המלך בהבנת הפסוק.

ספר תורה כזה נשתמר עד ימינו.

כל כך קשה היה תרגום התורה שהחשיך העולם שלושה ימים ומתענים על כן ב-ח' בטבת. המלך שמח על הספרים שבידו, חכמים התענו והצוררים נשכו שפתיים נוכח מזימה נוספת שהופרה ורוח הקודש גלויה והמתינו להזדמנות הבאה.⁴

ובגמרא מגילה⁵ מובאים כל השינויים שכתבו הזקנים:

דתניא מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה להם על מה כינסן ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעת אחת וכתבו לו {בראשית א-כז} אלהים ברא בראשית {בראשית א-א} אעשה אדם בצלם ובדמות {בראשית א-כו} ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי {בראשית ה-ב} זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם {בראשית יא-ז} הבה ארדה ואבלה שם שפתם {בראשית יח-יב} ותצחק שרה בקרוביה {בראשית מט-ו} כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס {שמות ד-כ} ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם {שמות יב-מ} ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה {שמות כד-ה} וישלח את זאטוטי בני ישראל {שמות כד-יא} ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו {במדבר טז-טז} לא חמר אחד מהם נשאתי {דברים ד-יט} אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים {דברים יז-ג} וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתו לעובדם וכתבו לו

⁴ עד כאן הציטו מהספר בשינויים והשמטות מתבקשות.

⁵ מגילה ט' ע"א

את צעירת הרגלים ולא כתבו לו {ויקרא יא-ו} את הארנבת מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה:

ומפרש רש"י את טעמם מדוע שינו:

תלמי. מלך מצרים היה: **אלהים ברא בראשית**. את השמים שלא יאמר בראשית שם הוא ושתי רשיות הן וראשון ברא את השני: **אעשה אדם**. שמכאן פקרו האומרים שתי רשיות הן דכתיב נעשה אדם (בראשית א): **ויכל ביום הששי**. שלא יאמר אם כן עשה מלאכה בשבת דהא כתיב ויכל ביום השביעי והוא לא יקבל עליו מדרש חכמים שדרשו בו מה היה העולם חסר מנוחה באתה שבת באתה מנוחה וזהו גמרו: זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם דמשמע שני גופין ברא כל אחד זכר ונקבה שני פרצופין לכן כתבו בראו שכך נברא אדם בשני פרצופים: **בקרוביה**. שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק ועל שרה הקפיד לפיכך כתבו בקרוביה לומר אברהם בלבו והיא אמרה בקרוביה: **נושא בני אדם**. דמשמע גמל שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל: **הרגו שור**. שלא יאמר רצחנים היו אבותיכם שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש לכך כתבו שור שלא היו חשובין בעיניו אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות: **ובשאר ארצות**. שלא יאמר שקר כתוב בתורה שהרי קהת מיורדי מצרים היה וכשאתה מונה שנותיו של קהת ושנותיו של עמרם ושנותיו של משה כולן אין מגיעות לד' מאות שנה כל שכן שהרבה משנות הבנים נבלעין בתוך שנות האבות אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הבתרים ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה צא מהם שלשים של יצחק ומאה ול' שחיה יעקב כשבא למצרים נשאר מאתים ועשר וכן היתה הגזרה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם (בראשית טו) ולא נאמר במצרים אלא בארץ לא להם וכשנולד יצחק היה אברהם גר בארץ פלשתים ומאז עד שיצאו ממצרים נמצא יצחק זרעו שהן זרעו של אברהם גרים ושלשים של קודם לכן לא נמנו בגזרה דהא זרעך כתיב: **זאטוטי**. לשון חשיבות אבל נערי לשון קטנות ויאמר גרועים שלכם שלחתם לקבל פני שכינה: **ואל זאטוטי בני ישראל**. באותה פרשה עצמה ולפי שכתבו זאטוטי תחילה חזרו וכתבום כשם הראשון ולא כתבו ואל אצילי בני ישראל: **לא חמד אחד מהם נשאתי**. שלא יאמר חמור לא לקח אבל חפץ אחר לקח: **להאיר לכל העמים**. שאם לא כן יאמר בן נח מותר בע"ז ומדרשו (ע"ז נה.) להחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם: **אשר לא צויתי לעובדם**. שאם לא כתבו לעובדם משמע אשר לא צויתי שיהיו ויאמר א"כ אלהות הן שעל כורחו נבראו: **וכתבו**. במקום ואת הארנבת ואת צעירת הרגלים לפי שידיה קצרות וקטנות מרגליה:

כתיבת תרגום התורה ערך שבעים ושנים ימים⁶.

לאחר כתיבת התורה יונית החשיך העולם ג' ימים ובשלה"ק כתוב שהתפללו והתענו כימי המן והושחרו פניהם. ודבר בעתו להכניס ספר תורה לבית הכנסת למען דעת כי זאת התורה המסורה מסיני למשה מפי הגבורה באותיותיה ובתיבותיה.⁷ במקום אחר כתוב⁸: מעשה בחמשה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, שלא הייתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה.

ההסבר לכך הוא פשוט: רק בלשון הקודש אפשר ללמוד את התורה ולדרוש אותה עם דקדוק בכל אות ותג וללמוד תילי תילים של הלכות מקוצו של יו"ד. משא"כ כאשר מתורגמת לשפה אחרת שוב אינה שווה בכתיבתה ואין דקדוק באותיותיה ואינה יכולה להדרש על כל משמעויותיה. וכל כך קשה הדבר עד שהוא נחשב כיום שנעשה בו העגל כי מבטלים את כל קדושתה והופכים את התורה ככל הספרים הנלמדים להעשיר ידע ולהרבות בינה, אך התורה צריכה להילמד כנתינתה, בקדושה ובדביקות בבורא ולשם קיום דברי ה' וקיום המצוות, החוקים והמשפטים. כל הנשמה של התורה זה מפני המסורת שניתנה מדור לדור ממשה רבינו והלאה. קיימות גם החששות שמא יפלו דברי התורה לידיים זדוניות שיעשו בהם ככל חפצם ועוד חשש שמא ישתמשו היהודים יותר מדי בלימוד התרגום, לימוד התורה בשפתם ויזנחו את המקור ועל כן נאמר גם על תרגום אונקלוס שנזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה⁹. יהודי מצרים לא הבינו את חששם של החכמים ועשו את יום התרגום ליום חג כי חשבו שבזה יבינו הגויים את מעלת התורה אך חכמי ישראל קבעו את היום ליום צער כמוסבר.

כל כך קשה היה הדבר עד שבסליחות של עשרה בטבת מקוננים אף על זאת:
דַּעֲכֵנִי בְּשִׁמוֹנָהּ בּוֹ שְׁמַאֲלִית וְיִמְנִית. הֲלֹא שְׁלִשְׁתָּן קִבְּעֵתִי תַעֲנִית. וּמֶלֶךְ יְיָ אֲנֹסֵנִי לְכַתּוֹב דָּת יְיָנִית. עַל גְּבִי חָרְשׁוּ חוֹרְשִׁים הָאֲרִיכוּ מַעֲנִית:

ט' טבת

כאשר חל יום זה בחול יש להתענות בו עקב הצרה שהייתה בו¹⁰. דעות רבות מובאות על איזו צרה התכוונו. אמרו שהסיבה לכך היא מפני פטירת עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה.

עזרא הסופר עלה לארץ ישראל בעליה השניה לאחר חורבן הבית. בעליה ראשונה עלה יהושע בן יהוצדק שהיה הכהן הגדול הראשון בבית המקדש השני ועלו גם

⁷ עיי' לוח דבר בעתו של הרב מרדכי גנוט.

⁸ מסכת סופרים פ"א ה"ז

⁹ מגילה ג' ע"א

¹⁰ מגילת תענית פ"ג

למעלה מארבעים אלף איש וגם מרדכי היהודי עלה עמהם¹¹. הם בנו מזבח להקריב לה' שיעזרם להנצל מהאויבים ויסדו את בית המקדש¹².

עזרא הסופר לא עלה בעליה ראשונה מפני שרצה ללמוד תורה מרבו הנביא ברוך בן נריה כי לימוד תורה גדול יותר מבנין בית המקדש¹³. ומפני מה לא עלה גם רבו לארץ ישראל? כי זקן היה ולא יכול להטלטל בדרך¹⁴.

כאשר עלה עזרא הסופר לארץ ישראל, עלה ברשות מלך פרס שנתן בידו מכתב תמיכה שיקח מאוצרות המלך כנדרש לו¹⁵.

התורה נשתכחה מעם ישראל ועזרא הסופר חזר ויסדה כמובא בגמרא¹⁶: דאמר ריש לקיש הריני כפרת רבי חייא ובניו שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה חזרה ונשתכחה עלו רבי חייא ובניו ויסדוה. הוא העלה עמו מבבל את כל פסולי היוחסין על מנת להשאיר את בבל רק את טהורי היחס כי עם עלייתו לא נשאר מי שישמור על יחוס העם בבבל. כאשר בא לארץ ישראל לימד את העם תורה ותיקן תקנות רבות וקיים את עם ישראל שוב. על כן צער גדול יש בפטירתו שאבד מנהיג מן הארץ עליו נאמר שראויה התורה להנתן על ידו כמשה רבינו ע"ה כמובא בגמרא¹⁷: תניא רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא (לא) קדמו משה במשה הוא אומר (שמות יט-ג) ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר {עזרא ז-ו} הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה אף עלייה האמור להלן תורה במשה הוא אומר {דברים ד-ד} ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר {עזרא ז-י} כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט.

על הקשר בין עזרא למשה רבינו מובא כדברים האלה¹⁸: "עזרא היה בדורו כמו משה וראוי היה התורה להנתן על ידו כמו ע"י משה ולכן כסהו בתהום ובמת משה לא ידע איש קבורתו וג"כ כסה בתהום רבה ולכן נאמר לא נודע מה היה בו בט' בטבת".

ולמרות שיש דעה שנפטר בי' טבת מכל מקום קבעו לו יום מיוחד כדי לעשות היכר מיוחד עבורו¹⁹.

ובין תקנותיו של עזרא שקורין בתורה במנחה בשבת, וקורין בתורה בשני וחמישי ודנין בשני וחמישי ומכבסים בחמישי בשבת ועוד תקנות מועילות וחשובות תיקן כולל תקנת הטבילה²⁰.

גם על עזרא מקוננים בסליחות עשרה בטבת: זועמתי בתשעה בו בכלמה וְחָפְרָה חֶשֶׁךְ מַעְלֵי מַעְלֵי הַיָּם וְחָפְרָה טוֹרְף טוֹרְף בו הַנּוֹתֵן אֶמְרֵי שְׁפָרָה. הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר: וּבְקִינָה אַחֵרֶת

11 עי' עזרא פרק ב'

12 עי"ש פרק ג'

13 מגילה. טז' ע"ב

14 בספר מדרשי קורות עמנו והמדרשים מביא את כל המקורות להציטוט. ציטוט זה הוא ממדרש רבה שיר השירים.

15 עזרא פרק ז'

16 סוכה כ' ע"א

17 סנהדרין כא' ע"ב

18 דרשות רבי יהונתן אייבשיץ

19 לוח דבר בעתו מביאו בשם בית דוד סי' שט"ז

20 בבא קמא פב' ע"א

נאמר: "יום סומכו על ארמון, נחלת צבי ושפר. ובו הוחל הנגף, במכפיש באפר, וגם בו נאסף עזרא הכהן הסופר."

גם נחמיה בן חכליה עלה לארץ ישראל בשנה הארבע עשרה לבניית הבית השני ואף הוא קיבל כתב מהמלך הממנה אותו למושל על ירושלים כולל האפשרות לדון ולמנות דיינים ולהעניש על פי דין תורה כולל עונש מוות.

נחמיה בנה את חומות ירושלים וסייע בהגנה על העם אף הוא נלחם ביהודים העשירים שנשו חובות מהעניים והכריח אותם לתרום לעניים מהונם והוא עצמו האכיל על שולחנו רבים מדי יום, נחמיה הצליח בס"ד להדוף את כל ההתקפות של צוררי ישראל שניסו בכל דרך להפריע בבניית חונת ירושלים הוא גם נלחם ברוכלים שבאו למכור סחורתם בשבת ובימי עזרא ונחמיה הפרישו את היהודים מלתחתן בגויים ונידו את הכותים²¹.

מובן על כן הצער הגדול של עם ישראל בסילוקן של צדיקים אלו.

אמנם, יש האומרים שעזרא הסופר נסתלק בעשרה בטבת וזה מובן עם הסוברים שעזרא הוא מלאכי הנביא²² שכן נאמר²³: "מתו חגי זכריה ומלאכי הנביאים י' טבת."

חכמים לא כתבו את הסיבה מדוע צמים ביום זה מחמת שיש האומרים שזהו בגלל לידת יש"ו הנוצרי²⁴ או מפני מעשה של שמעון הקלפסי²⁵ או מפני הריגת רבי יהוסף הלוי שנהרג אחרי שחכמים קבעו צום ולא יכלו לומר את הסיבה כי עוד לא נהייתה²⁶. או מפני לקיחת אסתר לבית אחשורוש²⁷.

עשרה בטבת- תחילת המצור על ירושלים

ביום זה החל נבוכדנצר לעשות מצור על ירושלים כנאמר²⁸: וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְמָלְכוֹ בַּחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי בַעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ בָּא נְבֻכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הוּא וְכָל חֵילוֹ עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּחַן עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דָּיֵק סָבִיב:

ויחזקאל הנביא הנמצא בבבל מתנבא על כך²⁹: {א} וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֲדָשׁ הָעֲשִׂירִי בַעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ לֵאמֹר: {ב} בֶּן אָדָם (כתוב) כְּתֹב לְךָ אֵת שֵׁם הַיּוֹם אֵת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמָּךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: ומפרש המצודת דוד: {א} **בשנה התשיעית**. לגלות המלך יהויכין ולמלכות צדקיהו: {ב} **את שם היום**. ר"ל כמה הוא בשבת ראשון או שני וכו' ולתוספות ביאור אמר את עצם היום הזה שהוא עומד בו היום להודיע אשר מלך בבל סמך על ירושלים לצור עליה בעצם היום הזה ותכלית הכוונה היה בזה הכתיבה כי הנביא היה בבבל וכתב מה שנעשה בירושלים וכשישמעו מפי המגידים כי כן היה יאמינו בו ולא יפנו עוד אל מול דברי נביאי השקר:

²¹ מובא כאן בקצרה מעשי נחמיה ובאריכות דברים מופיע הכל בספר נחמיה. עיי"ש.

²² תרגום יונתן בן עוזיאל

²³ שלשלת הקבלה

²⁴ תוספות חדשים למגילת תענית

²⁵ הרב ברוך פרענקיל בהגהותיו לשר"ע

²⁶ סדר הקבלה להראב"ד

²⁷ מדרש לקח טוב

²⁸ מלכים ב' פרק כה'

²⁹ יחזקאל פרק כד'

במדרש כתוב³⁰: אמר רבי לוי, שמונה עשרה שנה היתה בת קול מכרזת לתוך ביתו של נבוכדנצר ואומרת: עבד רע, עלה והחרב בית אדוניך כי בניו לא שומעים לו.

בתחילה לא רצה נבוכדנצר לעלות על ירושלים כי חשש ממפלה כמו שהיה לסנחריב והרי הוא היה אחד מהניצולים הבודדים ממלחמת סנחריב³¹, אך הגויים שיכנעו אותו שיעלה, וכך מובא³²: ומי סליק נבוכד נצר לירושלים והכתיב {מלכים ב כה-ו} ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה ואמר ר' אבהו זו אנטוכיא רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי חד אמר דמות דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו אמר רבא טעין תלת מאה כודנייתא נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכדנצר לנבוזראדן כולוהו בלעתניהו חד דשא דירושלם שנאמר {תהילים עד-ו} פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומן בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפקא קלא ואמר שוור בר שוור נבוזראדן שוור דמטא זימנא דמקדשא חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר {תהילים עד-ה} יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר {איכה א-טו} גת דרך ה' לבתולת בת יהודה קא זיחא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמר {ישעיה מז-ב} קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא נאמר אלא קמח וכו'.

אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלם הוו כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם שלחו לנבוכדנצר פוק ותא אמר מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי שלחו ליה {משלי ז-ט} כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר {שמות טו-ג} ה' איש מלחמה שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו אית להו צדיקי דבעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה {משלי ז-כ} צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שנאמר {הושע ג-ב} ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר {משלי ז-כ} ליום הכסא יבא (לבייתו אין כסא אלא זמן שנאמר {תהילים פא-ד} בכסה ליום חגנו שלח להו סיתווא הוא ולא מצינא דאתי מתלגא וממיטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנאמר {ישעיה טז-א} שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב {ירמיה ח-א} בעת ההיא נאום ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבו ואת אשר עבדום ואשר הלכו אחריהם.

ופירש רש"י: ומי סליק כו' והא כתיב. בההיא פרשתא ויעלו צדקיה אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: זו אנטוכיא. ואנטוכיא קיימא לן דאינה מארץ ישראל: דמות דיוקנו. של נבוכדנצר: חקוקה לו על מרכבתו. של נבוזראדן ודומה לו כמו שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד: טעין תלת מאה כודניית'. משאוי שלש מאות פרדות: נרגא דפרזלא. פטישי ברזל: דשליט' בפרזלא. ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר: בלעתניהו. לא בליעה ממש אלא שיברם שהיו מתפוצצין הפטישים בהכותם בשער לשברה: פתוחיה יחד. משמע על

³⁰ מדרש תהלים

³¹ המפרשים בדניאל פרק ג'

³² סנהדרין צו' ע"ב

פתח אחד הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל כלום: **שוור בר שוור**. דולג בר דולג קום וכבש ירושלים לנבזראדן קאמר ל"א שוור בר שוור מדלג בר מדלג קפצת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה: **בקופא**. מגב הפטיש ולא מחודו כמו קופא דמחטא (ב"מ דף לח:): **יודע כמביא למעלה**. תפלה היא יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד: **גבה היכלא**. ובקש לעלות לרקיע: **דרכו ביה מן שמיא**. והשפילוהו: **זחה דעתיה**. מתגאה על שהיה מצליח: **עמא קטילא**. שכבר נגזר עליהם על כך: **וטחני קמח**. וטחני חטים לא נאמר אלא קמח שאין צריך טחינה: **צמתך**. מקום שהקלעים צומתין בצד הראש: **שובל**. קלע הראש שדומין לשבלים: **גלי שוק עברי נהרות**. פורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו ותטחן עדיין תגלי קלעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות:

שיבבי. שכנים: **פוק תא**. צא ממקומך ובא אל ארץ ישראל ותכבשנה: **כי אין האיש**. מקרא הוא במשלי: **בקריבא הוא**. בקרוב הוא ויבא בעת דוחקם לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעים אנו שהוא אכל מילתא דהוה אמרי ליה הוה משיב דבר זה: **צרוור הכסף לקח בידו**. צדיקים שבהן מתו: **ואכרה לי בחמשה עשר כסף**. פדיתי אותה במצרים בט"ו בניסן: **כסף וחומר שעורים ולתך שעורים**. בזכות צדיקים שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין ולתך חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק גיד הנשה (דף צב). פעמים ששלשים כאן וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו כאן ושלשים בארץ ישראל ובמסכת חולין היכא דקא מפרש האי קרא בצדיקיא אמרי אין כסף אלא צדיקים וכן הוא אומר צרוור הכסף לקח בידו: **כבר קבע להם זמן**. שלא יבא עד ע' שנה שתשלים גלות בבל: **מתלגא וממטרא**. מחמת שלגים ומטרים: **תא אשינא דטורי**. בא דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרים. **שלחו כר מושל ארץ**. שלחו שליח אל נבוכדנצר שהיה מושל ארץ שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: **לית לי דוכתא**. לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני וחיילי לישוב במקום מכוסה מפני הגשמים: **קבריהם של ישראל**. מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה וחיילותיך יכולין לישוב: **יוציאו את עצמות מלכי יהודה**. שעתידים להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו':

גבורה פלאית נתן ה' באנשי ירושלים על מנת שיהיה שהות בידם לחזור בתשובה ונערך המצור שלוש שנים עד שהובקעה העיר.

והצום נעשה כדי לעורר את הלבבות כדברי הרמב"ם³³: "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתוודו את עונם ואת עון אבותם וגו'".

ביום זה החל המצור ולאחר שלוש שנים הובקעה העיר והיהודים גלו לבבל למשך שבעים שנה. לאחר בניית הבית השני בוטל הצום אך לאחר חורבן הבית השני חודש הצום. ולמרות שהמצור בבית שני היה ביום אחר מכל מקום קבעו את הצום על פי הבית הראשון מפני שחורבנו גדול יותר גם מפני שהייתה בו השראת השכינה וגם מפני הכלים שהיו בו ובכללם ארון ברית ה' מה שלא היה בבית שני.

למרות הצער הגדול ניתן למצוא גם כאן נקודות אור מחסדו של הבורא. כתוב³⁴: כִּי תוֹלֵד בְּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֶתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתְתָּם וְעָשִׂיתָם פְּסָל תַּמּוֹנֹת כָּל וְעָשִׂיתָם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: וּמִפְרֵשׁ רִשׁ"י: וְנוֹשְׁנֶתָם. רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתיים שנה, כמנין ונושנתם. והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים שתי שנים לונשנתם, כדי שלא יתקיים בהם (פסוק כו) כי אבד תאבדון וזהו שנאמר (דניאל ט, יד) וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו, צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה: כלומר: ה' הקדים את הרעה על העם על מנת שלא יגדישו את הסאה ויקויים בהם הכתוב אבוד תאבדון.

זאת ועוד, היו ישראל ראויים לגלות כבר בי' טבת אך עיכב ה' את הגלות לימות הקיץ על מנת שלא ילכו בדרכם לגלות בימות החורף³⁵.

הקב"ה שנים רבות קודם לכן סיבב שתקבר רחל אמנו בדרך אפרתה על מנת שהיהודים בדרכם לגלות יוכלו להתפלל על קברה והרי דווקא לה ה' הבטיח ושבנו בנים לגבולם כמו שנאמר³⁶: כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מִבְּכָה עַל-בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהַנָּחֵם עַל-בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנּוּ: כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךָ מִדְּמָעָה כִּי-יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתְךָ נְאֻם-יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וַיֵּש-תַּקְוָה לְאַחֲרִיתְךָ נְאֻם-ה' וְשָׁבוּ בְנִים לְגִבּוֹלָם.

{ דיני התענית נלמדים מתוך בא"ח }

ויה"ר שיקויים בנו מאמר הנביא³⁷: כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוּם הָרְבִיעִי וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הָעֶשְׂרִי יְהִי לְבֵית יְהוּדָה לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ:

³⁴ דברים ד' פסוק כה'

³⁵ תנחומא תזריע

³⁶ ירמיהו לא'

³⁷ זכריה ח' פסוק יט'

